

Makale Gönderim Tarihi: 01.09.2019
Makale Yayımlanma Tarihi: 15.12.2019

Makale Kabul Tarihi: 04.12.2019
Aralık 2019 • 9(3) • 434-454

Türkçe ve Türk Kültürü Dersine Dair İhtiyaç Analizi

Özay KARADAĞ*

Bayram BAŞ**

Öz. Bu araştırmanın amacı, 2018 yılında Türkçe ve Türk Kültürü dersine yönelik hazırlanan öğretim programının ve 2019 yılında üretilen ders kitaplarının hazırlanma gerekçesi olan ihtiyaç analizi raporunun nitel sürecine ait temel bulgu ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Açıklayıcı durum çalışması ekseninde iç içe geçmiş çoklu durum deseni ile gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubunu İsviçre, Fransa ve Almanya'dan seçilen 36 Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğretmeni, 36 Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğrencisi ve bu dersi alan öğrencilerin velisi olan 36 kişi olmak üzere toplam 108 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan, çoklu ve bireysel tartışma ortamına zemin hazırlayan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğretmen, öğrenci ve veli olmak üzere 3 ana kategorinin her birine uygun olarak 3 farklı veri toplama aracı geliştirilmiştir. Açık uçlu soruların yorumlanması sürecinde endüktif (inductive) betimsel analiz, içerik analizi ve sürekli karşılaştırma tekniği (constant comparison) kullanılmıştır. Bu çalışmada inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık, teyit edilebilirlik olmak üzere dört temel dış ve geçerlik unsurlarına, aynı zamanda tüm etik ilke ve süreçlere tamamen uyulmuştur. Çalışma grubunun seçiminde ve odak grup görüşmelerinde çeşitliliğe gidilerek üçgenleme sağlanmıştır. Bulgular; mevcut Türkçe ve Türk kültürü dersi kitabının kullanım durumu, Türkçe ve Türk kültürü dersi kitaplarının kullanılmama nedenleri, Türkçe ve Türk kültürü dersi öğretim programına ilişkin mevcut durum, ilke niteliğindeki beklentiler ve öneriler, Türkçe ve Türk kültürü ders ve çalışma kitaplarına ilişkin beklentiler ve öneriler, Türkçe ve Türk kültürü dersinin verimliliğini artırmaya yönelik diğer öneriler doğrultusunda yapılandırılmıştır. Sonuç olarak hâlihazırda yayımda olan Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğretim programı ve ders materyallerinin yenilenme gerekçeleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yurt dışında Türkçe eğitimi, Türkçe ve Türk Kültürü, iki dillilik, ders kitabı, öğretim programı.

* Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-4596-1203>, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ozaykaradag@hacettepe.edu.tr

** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6019-5880>, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, bayrambas@gmail.com

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyoekonomik nedenlerle dünyanın farklı bölgelerine başlayan işçi göçü, günümüzde sayısı milyonları bulan Türk insanının yurt dışında ana dillerini öğrenme ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda özellikle son 50 yıl içinde oluşan ana dili öğrenimiyle ilgili sorunları doğru tanımlama ve bu sorunlara çözüm geliştirme amacıyla pek çok bilimsel araştırma yapılmış, sosyal ve politik önlemler alınmış ve farklı eğitim politikaları geliştirilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde alınan bu önlemler ve geliştirilen politikalarla, Türkçenin ana dili olarak dünya üzerinde öğretilmesinde belirli bir yol kat edilmiş olmakla birlikte, doğası gereği çok boyutlu olan soruna ilişkin kalıcı çözümler üretilememiştir.

1960'lı yılların başından itibaren özellikle Avrupa ülkelerine başlayan işçi göçü, ekonomik getiriye doğal olarak öncelmesi sebebi ile eğitimin yer yer ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Ana dili konusundaki farkındalığın yeterli olmaması, yurt dışındaki okullarda Türk öğrencilerin isteğe bağlı aldıkları Türkçe ve Türk Kültürü (TTK) derslerine katılımı olumsuz etkilemiştir. Türk insanının ana dillerini özgün ortamlarda öğrenebilmeleri için Millî Eğitim Bakanlığınca (MEB) yürütülen TTK dersi ve bu derslere yönelik geliştirilmiş eğitim öğretim materyallerinin niteliği de bu sürece etki etmiştir.

Türkçenin ana dili olarak Türkiye dışında iki dilli Türk çocuklarına öğretimi hususunda oluşan problemleri temelde iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi yukarıda da dile getirildiği üzere Türk insanının bulunduğu bölgedeki sosyo-ekonomik şartlarının ve ana dili eğitiminin gerekliliği konusundaki farkındalıklarının kabul edilebilir düzeyde olmamasıdır. İkincisi ise Türkçenin iki dillilere öğretimi hususunda geliştirilmiş materyallerin yer yer doğru amaçlarla hazırlanmamış olması ve yer yer de bölgelerdeki ihtiyaçları dikkate almadan yapılandırılıp hedef kitleye göre seviyelendirilmemesidir. TTK dersine ilişkin ders kitabı, dersin öğretim programı, hedef kitlesini oluşturan öğrenciler, veliler ve dersin sorumlusu olan öğretmenlerin yaşadığı temel sorunlara yönelik olarak birçok araştırma yapılmıştır (Gül Yazıcı 2007, Yağmur 2007, Sarıkaya 2008, Belet 2009, Can ve Can 2009, Uysal 2009, Korkmaz 2010, Şen 2010, Yağmur 2010, İnce 2011, Özcan 2011, Şen 2011, Yol 2011, Cemiloğlu ve Şen 2012, Ekmekçi 2012a, Ekmekçi 2012b, Yıldız 2012a, Yıldız 2012b, Demirbaş 2013, Yağmur 2013, Yıldız 2013, Yılmaz ve Öztürk 2013, Ateşal 2014, Yağmur 2014, Yılmaz 2014, Arı 2015, Çınar ve İnce 2015, Ekmekçi ve Karadüz 2015, Güngör 2015, Yağımlı 2015, Yaman ve Dağtaş 2015, Aydoğu ve Karasu 2016, Çakır ve Yıldız 2016, Çelik ve Gülcü 2016, Irmak 2016, Özerol 2016, Arıcı ve Kırkkılıç 2017). Sözü edilen araştırmalarda tespit edilen sorunlar; Türkçe ve Türk Kültürü dersi, ders kitabı ve dersin öğretim programına yönelik temel sorunlar (öğretim programındaki kazanımların hedef kitleye göre olmaması, ders kitaplarının hedef kitlenin seviyesinin çok üzerinde olması vb.), öğrencilere ve velilere yönelik temel sorunlar (öğrenci ve velilerin Türkçe ve Türk Kültürü dersine yönelik farkındalık geliştirememesi, öğrencilerin iki dilli olmalarından kaynaklanan problemler vb.), öğretmenlere yönelik temel sorunlar (motivasyon kaybı,

öğretmen sayısındaki yetersizlik vb.), diğer sorunlar (eğitim ve öğretim için gerekli kitap, malzeme araç ve gereç sağlamlığında yaşanan güçlükler, yeni teknolojiler doğrultusunda materyal temin etme ve materyal geliştirmeye yönelik yetersizlikler, velilere yönelik sosyal organizasyon yetersizliği, ülkelerin ve ülkelerdeki eyaletlerin eğitim politikalarından kaynaklanan problemler vb.) olarak gösterilebilir.

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının ana dili olarak Türkçeyi daha iyi öğrenmelerini, Türk kültürünü yakından tanımalarını ve benimsemelerini sağlamak amacıyla TTK dersi öğretim programının ve bu derse yönelik hazırlanmış materyallerin gözden geçirilmesi bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu gerekçeden hareketle MEB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne 2017 yılında gerçekleştirilen ihtiyaç analizi projesi ile TTK dersine yönelik o dönem yürürlükte olan öğretim programının ve ders kitaplarının etkililiği belirlenmiş; öğretmen, öğrenci ve velilerin görüşlerine dayalı olarak öğretim programına ve öğretim materyallerine ilişkin beklentiler saptanmıştır. İhtiyaç analizinin ardından Türkçe ve Türk Kültürü dersine yönelik 2018 yılında bir öğretim programı geliştirilmiş ve bu program MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının (TTKB) onayı ile yayımlanmıştır. 2019 yılında ise ihtiyaç analizi ve ardından yayımlanan öğretim programı doğrultusunda bu derse yönelik olarak sekiz seviyeli ders kitapları ve hiç Türkçe bilmeyen öğrencilere yönelik olarak A1 ve A2 seviyelerinde ders/çalışma/öğretmen kitabı olarak yapılandırılan Türkçe ve Türk Kültürü Hazırlık ders kitapları hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı 2018 yılında geliştirilen Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı ile 2019 yılında bu derse yönelik hazırlanan ders kitaplarının hangi ihtiyaçla üretildiğini ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışmada 2017 yılında hazırlanan ihtiyaç analizi raporunun nitel sürecine ait temel bulgu ve sonuçlar ortaya konmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, araştırmacılar tarafından yürütülen ve keşfedici sıralı karma yöntemle gerçekleştirilmiş ihtiyaç analizi projesinin nitel sürecine dair bulguları ile yapılandırılmış ve durum çalışmalarından içe içe geçmiş çoklu durum çalışması ile desenlenmiştir. Araştırmada açıklayıcı bir soruya yanıt arandığı için (Yin, 2017) ve bu yanıtın zeminini oluşturan durumlara dair nasıl ve neden soruları ele alındığı için çalışma açıklayıcı durum çalışması olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın çoklu durumları çalışma grubundaki üç farklı hedef kitlenin ihtiyaç ve beklentileridir. Bu durumlar kendi içinde birden fazla analiz birimleri olan mevcut materyallerin kullanım durumu, öğretim programının kullanım durumu, verimliliği artırmaya yönelik öneriler vb. ile içe içe geçmiş özellik göstermektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu İsviçre, Fransa ve Almanya'dan seçilen 36 Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğretmeni, 36 Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğrencisi ve bu dersi alan öğrencilerin velisi olan 36 kişi olmak üzere toplam 108 kişiyle oluşturulmuştur. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden (Patton, 2014) maksimum

çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine bağlı olarak çalışma grubu belirlenirken, Türkçe ve Türk Kültürü dersine muhatap olan tüm taraflar dikkate alınarak veli, öğretmen ve öğrenci olmak üzere üç veri kaynağından üçgenleme gereği üç farklı kategori oluşturulmuştur. Çalışma grubuna cinsiyet, yaş gibi hususlar vb. ayrımı yapılmaksızın gönüllü olarak odak grup görüşmelerine katılmak isteyen ve sadece ilgili yetkili makamların uygun gördüğü katılımcılar dâhil edilmiştir. Etik hususlar gereği, her bir katılımcı araştırmaya katılmadan önce araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve gönüllülük esası üzerine, onay doğrultusunda çalışmaya ve sürece dâhil edilmiştir. Özellikle 18 yaş altında olan öğrenciler için veli izin onay formu ve reşit olanlar için ise bilgilendirilmiş onam formu kullanılmıştır. Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı ve ders kitapları hakkında bilgi ve deneyim sahibi, en az altı ay ilgili ülkede görev yapmış olan öğretmenler çalışma grubunda yer almıştır. Üç ülkede de farklı okul türündeki okullarda öğrenim gören öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin yaş ve dil seviyesinin heterojen nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. TTK dersi hakkında ayrıntılı bilgi sahibi ve/veya bulunduğu ortamda yer alan Türk vatandaşlarına önderlik eden ve/veya görüşleri dikkate alınan ve/veya etkili iletişim içinde olan kişiler ve TTK dersine düzenli olarak velisi olduğu öğrenciyi gönderen ve dersten beklenti düzeyi yüksek veliler çalışma grubunda çoğunlukla yer almaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin deneyimleri 1-6 yıl arasındadır ve branşları farklılık göstermektedir. Öğretmenler, buldukları ülkenin dinamiklerini bilen, birleştirilmiş sınıf tecrübeleri olan ve dil öğretimi hususunda deneyimli kişilerdir. Öğrenciler ise farklı yaş ve sınıf düzeyindedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, açık uçlu sorulardan oluşan, çoklu ve bireysel tartışma ortamına zemin hazırlayan yarı yapılandırılmış görüşme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Öğrenci, veli ve öğretmen olmak üzere 3 ana kategorinin her birine uygun olarak 3 farklı veri toplama aracı geliştirilmiştir. Araçların geliştirilmesi için alanyazında yer alan çalışmalar incelenmiş ve ön taslak açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak soruların çalışmanın amacına uygunluğunu denetlemek için alan uzmanı iki öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Uzman görüşü doğrultusunda sorular, dil anlatım ve nitel araştırmanın paradigmasına göre şekillendirilmiştir. Verilen cevapların derinlemesine irdelenebilmesi için katılımcılara sonda sorular ve odak grup görüşmelerine yönelik çember oluşturu ve kartopu nitelikli sorular da yöneltilmiştir. Odak grup görüşmelerinde dezavantajlı (Türkçe yeterliliği zayıf olan) bireylere ilişkin üst düzey hassasiyet gösterilmiştir. Araştırmaya ilişkin veriler, süreci etkilemeyecek sessiz bir ortamda ve katılımcıların ve araştırmacıların eşit statüde olabileceği fiziki ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler katılımcıların tamamının onayı alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Ses kayıtları ve transkriptler etik hususlar gereği talep edildiğinde sunulmak üzere saklı tutulmuştur. Katılımcılara çalışmanın amacı hakkında bilgiler verilmiş ve kişisel bilgilerin gizli tutulacağına ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Veri toplama süreci yasal dayanaklara uygun etik hususlar gözetilerek yürütülmüştür. Araştırma, tüm yasal paydaşlarla eşgüdümlü yürütülmüştür.

Verilerin Analizi

Ses dosyası olarak kaydedilen veriler ham veri olarak Microsoft Word kelime işlemci aracılığıyla metne dönüştürülmüştür. Bu işlemin ardında tüm transkriptler Nvivo 11 programının internal kısmına yüklenmiştir. Ham veriler kodlanmadan önce araştırmacılar tarafından titiz şekilde incelenmiştir. Verilerin kodlanmasında, satır-satır analiz (line by line analysis) yaklaşımına uygun olarak kelime, kelime öbekleri veya bir cümle veri analizi için bir birim teşkil edecek, kodlama sürecinde açık, eksenel ve seçici kodlama teknikleri birlikte kullanılmıştır. Tüm kodlamalar Nvivo 11 nitel veri analizi programındaki free kodlama ve tree kodlamaya göre yapılandırılmıştır. Araştırma problemine yönelik daha önce bir kod listesi olmadığı için grounded teori tabanlı kodlama süreci yürütülmüştür. Açık uçlu soruların yorumlanması sürecinde endüktif (inductive) betimsel analiz, içerik analizi ve sürekli karşılaştırma tekniği (constant comparison) kullanılmıştır. İçerik analizi sürecinde free kodlama odaklı bağlamlar dikkate alınarak oluşturulan kodlar ortak kategori altında birleştirilip tree kod haline dönüştürülmüştür. Son aşamada verilerden çıkan temalardan anlam bütünlüğü sağlanmış ve yorumlama süreci tamamlanmıştır.

İnandırıcılık ve Aktarılabilirlik

Bu çalışmada inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık, teyit edilebilirlik olmak üzere dört temel dış geçerlik unsuruna ve etik ilke ve süreçlere uyulmuştur. Çalışma grubunun seçiminde ve odak grup görüşmelerinde çeşitliliğe gidilerek üçgenleme sağlanmıştır. Odak grup görüşmelerinde katılımcılara dönüt verilmiş ve katılımcı doğrulaması gerçekleştirilmiştir. Veriler araştırma amacı doğrultusunda üç farklı ülke esas alınarak elde edilmiş ve bu yolla araştırmaya yeterli katılım sağlanmıştır. Araştırmacılar kişisel varsayımlarını çalışmaya dâhil etmemiştir. Veri toplama araçları uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulmuş ve çalışmanın yürütülmesi sürecinde tutulan kayıtlar denetlenmiştir. Elde edilen verilerin aktarımının sağlanabilmesi için kuramsal çerçevede detaylı tanımlara yer verilmiştir. Çalışma grubunun oluşturulmasında maksimum örnekleme esas alınmıştır. Böylece geçerlik ve güvenilirliğin geliştirilmesi için gerekli olan stratejilerin (Merriam, 2018: 221) tamamı araştırmaya yönelik olarak sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen bulgular “2010 yılında TTK dersi için hazırlanan ders kitaplarının kullanım durumu, kitapların kullanılmama nedenleri, 2009 yılında hazırlanan Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı’na ilişkin mevcut durum, ilke niteliğindeki beklentiler ve öneriler, yeni hazırlanacak TTK ders ve çalışma kitaplarına ilişkin beklentiler ve öneriler, TTK dersinin verimliliğini artırmaya yönelik diğer öneriler” olmak üzere beş tema altında yorumlanmıştır.

2010 Yılında Hazırlanan TTK Ders Kitaplarının Kullanım Durumuna Dair Bulgular ve Yorum

Görüşmeler sırasında yurt dışında görev yapan öğretmenlerin hepsi 2010 yılında hazırlanan ders kitaplarını¹ etkili ve verimli bir şekilde kullanmadıklarını belirtmiştir. Öğretmenlerin 1-3. sınıflar için olan ders kitabının 1. ünitesinden faydalandıkları, diğer ünitelerden yararlanmadıkları, diğer seviyede olan kitapların tamamının atıl durumda olduğu ve öğretmenler tarafından kullanılmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Velilere yöneltilen “Öğrenciler kitapları kullanıyor mu?” sorusuna cevaben ise İsviçre’de yaşayan 2, Fransa’da yaşayan 8 veli dışındaki veliler, kitapların öğrenciler tarafından kullanılmadığını ve öğrencilerin bu kitaplar üzerinde sadece etkinlik yaptıklarını beyan etmişlerdir. Velilerin yarısından fazlası kitapları daha önce görmüş, ancak incelememiştir. İnceleyen katılımcılarsa ikinci temada belirtilen kullanmama nedenlerini referans vererek mevcut Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitaplarının hem öğrencilerin hem de kendilerinin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini karşılayamadıklarını beyan etmişlerdir.

Öğrencilere “Dersinizde bu kitaplardan yararlanıyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde Öğrenci-9 (İsviçre) görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Türkçe ve Türk Kültürü dersine ilk başladığım günlerde bu kitaplardan faydalanıyordum. Bu kitapları derste işliyorduk. Ancak zamanla bu kitapları anlayamamaya başladım. Öğretmenimiz de kitapları getirmemize gerek olmadığını ifade etti. Çoğu zaman kitapları kullanmak yerine öğretmenlerimiz tarafından bizlere sınıflarda fotokopiler dağıtılıyor ve dersleri bunlar üzerinden işliyoruz.” Üç veri kaynağından alınan bilginin birbirini teyit edici nitelikte olması bakımından alt sınıflar için tasarlanan kitapların, üst sınıflar için hazırlanan kitaplardan daha çok kullanıldığını söylemek mümkündür.

Katılımcılar arasındaki ortak kanaat, 1-3. sınıf kitaplarının 1. ünitesinin kullanılabilir düzeyde olduğu yönündedir. Özellikle Öğretmen 2-6-8-11 ve 12 (İsviçre) rumuzlu öğretmenler, sadece 1-3. sınıf kitabının ilk 10-15 sayfaları arasındaki bölümden faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Kendilerine “Neden diğer kitaplardan faydalanmıyorsunuz?” sorusu yöneltildiğinde öncelikle bu kitapların öğrencilerin mevcut dil seviyesi ve mevcut hazır bulunuşluk seviyelerinin üstünde olduğunu ifade etmişler ve “Eğer bu kitapları kullanırsak ders gerçekten sıkıcı oluyor.” şeklinde cevap vermişlerdir. Kitapların kullanılmadığının anlaşılması üzerine kendilerine “Dersinizde materyal olarak hangi kaynaklardan faydalanıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Gelen cevaplar doğrultusunda öğretmenlerin tamamının kendilerinin ya da başka öğretmen arkadaşlarının tasarlamış olduğu etkinliklerin fotokopisini çekerek dersi yürüttükleri anlaşılmıştır.

Türkçe ve Türk Kültürü dersini yürüten öğretmenlerin, ders kitabına yönelik yaşadıkları birkaç olumsuz deneyim sonucu olumsuz kanaatler edindikleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple öğretmenlerin kitapları kullanmak yerine kendilerine göre daha işlevsel olarak

¹ Türkçe ve Türk Kültürü dersi için hazırlanmış ders kitabı Millî Eğitim Bakanlığı tarafından “Ders Öğretim Materyali” olarak geliştirilmiş ve tanımlanmıştır. Ancak araştırmanın amaçlılığı açısından tüm çalışma içinde “Ders Öğretim Materyali” ifadesi yerine “Ders Kitabı” kavramı kullanılmıştır.

gördükleri materyaller hazırlayarak derslerde kullandıkları anlaşılmıştır. Bu durum ders kitaplarının kullanılmadığının önemli bir kanıtı niteliğindedir.

2010 Yılında Hazırlanan TTK Ders Kitaplarının Kullanılmama Nedenlerine Dair Bulgular ve Yorum

Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitaplarının kullanılmama nedenleri aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılabilir:

1. Kitapların öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerinin üstünde olması
2. Kitaplarda bulunan biçimsel sorunlar
3. Ders ve çalışma kitapları ile öğretim programı arasındaki uyumsuzluk
4. Ders kitabı ile çalışma kitabı arasındaki uyumsuzluk
5. Hayatilik ilkesinin ihlali
6. Davranışçı yaklaşıma göre tasarlanmış olma
7. Konular arasındaki bütünlük sorunu
8. Birleştirilmiş sınıflara uygun olmama
9. Yönerge ve kitaplarda yer alan sorulardan kaynaklanan sorunlar

Kitapların öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerinin üstünde olması en temel sorundur. Kitaplardaki metinlerin; öğrencilerin dil seviyelerine uygun şekilde seviyelendirilmemesi, onların hayatında hiç karşılaşmadığı, günlük hayatta duyma ya da kullanma ihtimali olmayan Türkçe kelimelerin bulunması gibi nedenlerle öğretmenler kitapları kullanmaktan vazgeçmiştir

Yapılan görüşmeler esnasında “TTK ders kitaplarının öğrencilerin Türkçe ve Türk kültürüne ilişkin bilgi ve beceri seviyelerinin çok üstünde olduğu” bulgusu bütün öğretmenler tarafından teyit edilmiştir. Metin uzunluğu ve kitap içeriğinin ağırlığından hareketle kitapların öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerinin üstünde olduğunu belirten öğretmenler, 1-3. sınıf kitabının başlangıç kısmında yer alan 1. üniteden 2. üniteye geçerken oluşan pedagojik sorundan söz etmişlerdir.

Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitabının içeriğinin yanı sıra kitabın sayfa düzeni, görsel seçimi, baskı kalitesi vb. biçimsel ölçütlere yönelik olarak da katılımcılardan ciddi eleştiriler gelmiştir. Ancak tüm öğretmen katılımcılar, kitabın kullanılmama nedenlerinden olan biçimsel yetersizlikleri ikinci plandaki faktör olarak belirtmişlerdir. Katılımcılar, kitapları grafik, görselleştirme, baskı ve kâğıt kalitesi, yazı tipi ve boyutu gibi biçimsel yönlerden ülkenin kitaplarıyla kıyaslamışlar, TTK ders kitaplarının görev yaptıkları ülkede kullanılan diğer kitapların biçimsel standartların çok altında olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından sıklıkla kitabın dizgi ve sayfa düzeniyle ilgili eleştiriler yapılmıştır. Kitaplarda yer alan resim, fotoğraf ve gravür vb. görsel unsurların yeterli olmadığını iddia eden katılımcılar, öğrencilerin hayatta hiç görmediği veya görme ihtimalinin olmadığı görseller kullanılarak dil öğretimi yapılmasının mümkün olmayacağını vurgulamışlardır. Biçimsel hususlara yönelik eleştirilen başka bir nokta ise

kitaplarda kullanılan yazı tipinin Kıta Avrupa'sında kullanılan fontlarla uyuşmaması ile ilgilidir. İlk bakışta biçimsel sorunların içeriğe göre önemsiz olduğunun düşünülmesine rağmen süreç içinde görüşmeler ile biçimsel hususların oluşturduğu psikolojik yansımaların da çok güçlü olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ders kitaplarının kullanılmamasının önemli bir diğer nedeni ise derse ayrılan süre ile ders kitabının içerik yoğunluğu arasındaki uyumsuzluktur. TTK dersi haftada iki saat olarak gerçekleştirilmektedir. Öğrencilerin örgün eğitim aldıkları okullarındaki derslerden sonra ya da tatil günlerinde Türkçe ve Türk Kültürü dersine katıldıkları; bu nedenlerden dolayı derse yorgun geldikleri, ders kitaplarında işlenmesi istenen içeriğin bu ders için ayrılan kısa süre zarfında tamamlanmasının olası dahi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ders kitabı ile çalışma kitabı arasındaki uyumsuzluk kapsamında Öğretmen-2 (İsviçre) tarafından dile getirilen şu cümleler var olan durumu resmetmektedir: "Benim sıkıntım, ders kitabı ve çalışma kitabı diye iki tane kitabın elimizde olması. Ders kitabının 1. ünitesini açıyorsunuz, bitiriyorsunuz. Çalışma kitabına geçtiğinizde bakıyorsunuz ki ikisi farklı şeylerden bahsediyor. Yani arada bir paralellik yok. Aynı konudan bahsediyorsa aynı konunun alıştırmalarını yapmanız gerekiyor. Hani ona çok dikkat etmek lazım. Ama uyumlu değil." Bu ifadeler, öğretmenler tarafından kitapların kullanılmama sebebi olarak çok sık tekrar edilmemekle birlikte yurt dışındaki ilk görev yıllarında kitabı kullanmış ve incelemiş olan Öğretmen-8 (Almanya) tarafından da tekrar edilmiştir. Ancak diğer öğretmen katılımcılar arasında kitabı dahi incelemeyen, kendi deneyimleri dışında başkalarının kanaatlerden hareketle kitabı kullanmayan öğretmenlerin olduğu da açıktır. Katılımcı öğretmenlerin çalışma kitabı ve ders kitabı arasında var olan uyumsuzluğa yönelik "Bakmadım. Denemedim. Kullanmadım." ifadeleri, öğretmenlerin ders kitabı ile çalışma kitabı arasındaki uyumsuzlukları göremeyecek kadar kitaptan uzaklaştıklarının önemli bir kanıtıdır. Bu bulgu, Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitabının doğrudan kullanımını olumsuz etkileyen bir faktör olmasa da öğretmenlerin kitaplara ilişkin olumsuz kanaatlerinin pekişmesi noktasında önemlidir. Bu bağlamda özellikle düşünülmesi gereken hususlardan biri de dersin uygulayıcısı olan öğretmenlerin, öğretim programını incelemek yerine ders kitabında sunulan konu başlıklarını dikkate alarak programı takip etmeye çalışmasıdır. Bu kapsamda ders kitabını kullanmayan bir öğretmenin aynı zamanda resmî öğretim programını takip ettiğini söylemek de pek mümkün değildir. Bu hususların hepsi dikkate alındığında ders kitabını kullanmayan, bu nedenle de öğretim programını takip etmeyen bir öğretmenin, materyal ihtiyacını fotokopiler vasıtasıyla karşılamış olması ya da kendi materyallerini hazırlıyor olması, her öğretmenin kendi öğretim programını tasarladığının da bir göstergesidir.

Hayatilik ilkesinin ihlalini, kitapların öğrencinin yaşadığı ortamın sosyal, kültürel ve toplumsal dinamikleriyle uyumsuz içerikler taşıması, özellikle davranışçı mantık ile kitaplarda sunulan bilgilerin öğrencilerin hayatlarına nasıl bir etki edeceği ve nerede, nasıl kullanacağını oluşturduğu belirsizlikler oluşturmaktadır. Öğretmen-2 (İsviçre) rumuzlu katılımcı, "Kitaptaki içerik çocuğun burada yaşadığı hayatın karşılığı değil."

ifadesiyle görüşünü açıklamıştır. Öğretmen-9 (Fransa) ise Türk çocuklarının Türkiye’de dahi karşılarında çıkmayacak, öğrenmelerinin bir anlam ifade etmediği konulara maruz bırakılmasının yararsızlığına değinmiştir. Bu kapsamda kitap ile hayatilik ilkesi arasında ilişki kurmayan, toplumsal dinamikleri dikkate almadan tasarlandığı düşünülen kitaplara ilişkin görüşlerini Öğretmen-6 (Almanya), “Türkiye’nin şartlarını dikkate alarak tasarlanan bir programın ve programa bağlı yapılacak ya da yapılmış ders kitaplarının başarılı olması mümkün değil.” cümlesi ile özetlemektedir. “Hariçten gazel okumak” sözünü birkaç defa ima etmeye çalışan Öğretmen-6 (Fransa) rumuzlu katılımcı ile Öğretmen-6 (Almanya) farklı ülkelerde görev yapsalar da ortak bir görüş birliğine varmışlardır.

Görüşme verilerinin analizi sonucunda, TTK ders kitaplarının kullanılmama nedenlerinin başında ilgili kitapların konu temelli, bilgi odaklı, kısaca davranışçı yaklaşım ilkelerine göre tasarlanmış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda veri toplanan ülkelerin öğretim programları ve tasarlanan ders kitapları bilişsel, sosyal ya da radikal yapılandırıcılık esas alınarak tasarlanmıştır. Türk öğrencilerin, davranışçı yaklaşım ilkelerine göre hazırlanan Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitabıyla karşı karşıya kalınca bilişsel çelişki yaşadığı anlaşılmaktadır. Yaşadığı ülkelerde sürekli öğrenci merkezli, etkinlik temelli eğitimle karşılaşan Türk öğrencilerin, TTK dersiyile ve bu derste kullanılan kitaplardaki bilgi temelli ve ezberci mantıkla karşılaşınca uyumsuzluk yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitaplarının kullanılmamasının diğer önemli nedenlerinden biri de kitapta yer alan konular arasında bütünlük sorunu ve sarmal olmayan konu tekrarıdır. Bu bağlamda Veli-7 (İsviçre) rumuzlu katılımcının “Sanki bizim öğrencilerimiz hep aynı konuyu işliyordu bir zamanlar.” ifadesi üzerine öğrencilere “Ders sürecinde tekrar tekrar aynı konuları mı işliyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Ancak öğrencilerden “Hayır!” cevabı alınmamıştır. Bunun üzerine üçgenlenmenin gerektiği kanaatiyle öğretmenlerin görüşlerine de başvurulmuştur. Öğretmenler, kitapları kullanmadıklarını ifade etmelerine rağmen, geçmişte TTK dersine yönelik ilk deneyimlerinde kitabı kullanmayı denemiş olan Öğretmen-3 (Almanya) rumuzlu katılımcı da söz almış ve “Konular arasında bir ilişki yoktu. Bir bakıyorsunuz bir gün bir konuyu işliyorsunuz. Bir hafta sonra başka bir konuyu. İki konunun uzaktan yakından alakası yok.” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Odak grup mülakatında tecrübeli öğretmenlerden Öğretmen-3 (Fransa) “Evet!” şeklinde tasdik edici nitelikte ifadelerde bulunmuştur. Öğretmen-2 ve 4 (İsviçre) kitaplara yönelik bu eleştirilerin anlamlı olduğunu, konuların birbiriyle ilişki içinde olmadığını ifade etmiştir. Özellikle Öğretmen-4 (İsviçre), konuların mevcut hâliyle birbirleriyle ilişki içinde olmadığından hareketle yeni hazırlanacak ya da hazırlanması gerektiğine inandığı kitaplarda konuların birbirleriyle ilişki içinde olmasına ve bir önce işlenen konunun sonra işlenen konuyu desteklemesi gerektiğine yönelik açık önerilerde bulunmuştur.

Bölgesel şartlar, öğretmen sayısı, öğrenci sayısı, fiziksel mekân yetersizliği, okulların ders için tahsis ettiği mekân ve dersin işlendiği zaman gibi birçok faktörden dolayı

İsviçre ve Fransa'da yoğunlukla görülmekle birlikte Almanya dâhil üç ülkede de Türkçe ve Türk Kültürü dersi birleştirilmiş sınıflarda yürütülmektedir. Aynı yaşta farklı dil seviyesinde olmalarına rağmen bazı öğrencilerin aynı sınıfta, aynı ders saatinde bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle dört yıldır aynı dersi almalarına ve aynı yaş gruplarında bulunmalarına rağmen çevresel faktörler, aile içinde Türkçenin kullanımı, sosyal çevrede Türkçeye maruz kalma, Türk kültürünü yaşama imkânı gibi nedenlerden dolayı Türkçe dil seviyeleri ve Türk kültürü hakkındaki farkındalıkları öğrenciden öğrenciye farklılık göstermektedir.

Görüşme verilerinin analizi sonucunda veliler ve öğretmenlerin, kısmen de öğrencilerin mevcut Türkçe ve Türk Kültürü dersi kitaplarında bulunan değerlendirme sorularını ve bir işi veya görevi yapmak için sunulan yönergeleri amaçsız, amaca hizmet etmekten çok uzak ve anlaşılmaz olarak değerlendirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

2009 Yılında Geliştirilen TTK Dersi Öğretim Programına İlişkin Mevcut Durum, İlke Niteliğindeki Beklentiler ve Önerilere Dair Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında yer alan beklenti ve öneriler şu başlıklar altında kategorilendirilebilir:

1. Ders süresi tabanlı kazanım
2. Tarih ve kültür öğretimine ilişkin ilkeler
3. Dört temel dil becerisinin birlikte kullanımı
4. Yaş ve dil düzeyi birlikte ele alınmış öğretim programı
5. Birleştirilmiş sınıflara uygun öğretim programı
6. Türkçe bilmeyen öğrencilerin ihtiyacını karşılayan öğretim programı
7. Okul öncesi döneme yönelik öğretim programı
8. Sosyal yapılandırıcılık temelli tasarım

Derse ayrılan süre, öğrencilerin TTK dersine gönüllü olarak ve diğer derslerden kalan vakitlerde katılması ve bu dersin herhangi bir not karşılığı olmaması gibi kişisel motivasyon unsurları birlikte düşünüldüğünde, Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı kazanımlarının bir ya da iki ders saatinde tamamlanacak şekilde tasarlanması gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretim programı tasarlanırken dikkat edilecek diğer bir husus kültür öğretimi içinde yer alan tarih ile ilgili konuların öğretimiyle ilgilidir. Tarih konularının Türkiye'deki öğrenciler referans alınarak programa entegre edilmesinin ya da sınavlara hazırlık anlayışıyla tarihî bilgilerin ezberletilmesinin yurt dışında öğrenim gören öğrenciler için karşılığının olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Görüşmeler esnasında Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı'nda okuma ve yazma becerilerinin baskın olduğu, dinleme becerisine ise bu becerilere nazaran daha az yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Türkçe ve Türk Kültürü dersinin öğretiminde yaşanan en temel problemlerden biri, aynı sınıf içinde farklı yaş gruplarında ve farklı dil seviyelerinde öğrencilerin bulunmasıdır. Birleştirilmiş bir sınıf içinde çoklu problem olarak ifade edilebilecek bu durumdan dolayı aynı yaşlarda bulunan öğrencilerin dil seviyelerinde anlamlı bir farklılık

görülmektedir. Kuramsal olarak farklı yaş grubunda olan öğrencilerin aynı içeriklerden zevk alması veya bunlara ilgi göstermesi beklenilemez. Ayrıca aynı dil seviyesinde olmayan kişiler için aynı içerikte metinlerin veya etkinliklerin uygulanması da problemin çözümü olmayacaktır. Kuramsal çerçeve, öğretmen görüşleri ile birlikte değerlendirildiğinde Türkçe ve Türk Kültürü dersi için yeni öğretim programlarına ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ancak yeni programların mutlaka hem yaş seviyesine hem de dil seviyesine hitap edecek şekilde ve modüler tarzda, çoklu problemleri giderebilecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Program tasarımında farklı yaş ve dil düzeylerinde bulunan öğrencilerin ihtiyaçlarına hitap eden modüler bir program tasarlanırsa da unutulmaması gereken en önemli hususlardan biri, zorunluluktan dolayı, TTK dersinin çoğunlukla birleştirilmiş sınıflarda işlenmekte olduğu gerçeğidir. Öğrenci sayısı, fiziki imkânlar, öğretmen sayısı vb. gibi nedenlere bağlı değişiklik gösterse de yaygın olarak Türkçe ve Türk Kültürü dersinin birleştirilmiş sınıflarda işlendiği hususunun bir vaka olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle aynı yaş ve dil seviyesinde bulunan öğrencilerle ders süreci yürütülürken bir sınıfta yer alan, kendi içlerinde homojen olsalar da farklı yaşta ve farklı dil seviyesinde bulunan gruplar için tamamlayıcı etkinlikler ve işbirlikli öğrenme esasına dayalı grup çalışmaları yapılmalıdır. Diğer bir deyişle sınıf içinde aynı nitelikte olan öğrencilerle ders süreci yürütülürken farklı nitelikte olan öğrencilerin öğrenmelerini desteklemek için gerekli öğrenme ortamları sağlanmalıdır.

Yurt dışında değişen ve dönüşen şartlar, gün geçtikçe kuşaklar arası kültür ve dil aktarımında yaşanan gerileme vb. nedenlerden dolayı Türk kökenli olup TTK dersine gelen ancak Türkçe dil yeterlilikleri çok düşük öğrenciler bulunmaktadır. Bir başka deyişle Türkçeye temel düzeyde hâkim olmayan öğrenciler, Türkçe ve Türk Kültürü dersini takip etmeye çalışmaktadır. 2009 yılında hazırlanan öğretim programı ve bu programlara dayalı olarak tasarlanmış öğretim materyalleri (kitaplar), bu dersi alan öğrencilerin temel dil becerilerine sahip olduğu ve bu şekilde bu derse başlayacağı varsayımından hareketle tasarlanmıştır. Ancak süreçte bu varsayım geçerliliğini yitirmiştir. Programlar hiç dil bilmeyen ya da bu dersi yürütebilecek dil yeterliğine sahip olmayan öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

Türkçe ve Türk kültürü Dersi 1-3, 4-5, 6-7, 8-10 şeklinde sınıf düzeyleri referans alınarak öğrencinin yaşadığı ülkede öğrenim gördüğü okul düzeyi ile paralel yürütülmeye çalışılmaktadır. Buna karşılık dil eğitimi ve kültür aktarımının okul öncesi dönemde başlamasının yararlı olacağı varsayımı sıklıkla tartışılmaktadır. Ancak TTK dersine yönelik okul öncesi çocuklarına hitap eden herhangi bir öğretim programı ve bu öğretim programına göre geliştirilip öğretmenlerin ve öğrencilerin kullanımına sunulmuş kitap ya da online materyaller bulunmamaktadır. Böyle bir programın tasarlanması durumunda her ülkede işlevsel olacağını söylemek de mümkün değildir. Diğer bir deyişle okul öncesi için TTK dersine yönelik geliştirilecek bir programın, çevresel şartlar, fiziki imkânlar, öğrencilere ulaşılabilme vb. nedenlerle yurt dışındaki tüm Türk çocukları için uygulanabilir olduğu söylenemez. Ancak bazı uygun durumlar

için okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özellikleri dikkate alınarak tasarlanmış bir öğretim programının yararlı olacağı unutulmamalıdır.

Mevcut ders kitaplarının davranışçı yaklaşım izlerini ağırlıklı olarak taşıdığı ve bundan dolayı kitapların kullanılabilir olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Öğrenciler, yaşadıkları ülkelerde sıklıkla karşılaştıkları öğrenci merkezli anlayış, dil ve kültür öğretiminde çevre ile ilişki kurarak ve deneyimleme yoluyla öğrenmenin gerekliliği vb. hususların dikkate alındığı bir öğretim programına ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan Türkçe ve Türk Kültürü dersine yönelik öğretim programlarının yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak tasarlanması gerektiği açıktır.

Yeni Hazırlanacak Türkçe ve Türk Kültürü Ders ve Çalışma Kitaplarına İlişkin Beklentiler ve Önerilere Dair Bulgular ve Yorum

Bu temaya ilişkin görüşmeler esnasında dört ana kategoriye ulaşılmıştır:

1. İçeriksel özelliklere ilişkin beklentiler ve öneriler
2. Biçimsel beklentiler ve öneriler
3. Etkinlik türü ve uygulama sürecine ilişkin beklentiler ve öneriler
4. Diğer beklentiler ve öneriler

Yeni hazırlanacak TTK ders ve çalışma kitabına ilişkin beklenti ve önerilerin ilk kategorisi içerik özelliklere ilişkindir. Çalışmada ders kitaplarının tasarlanmasında bu kategori için 6 farklı öneri getirildiği tespit edilmiştir. Bu öneriler; çocukların yaşadıkları yerlerde karşılaşılabilecekleri örnek durum ya da olayları konu alan, yaş ve dil düzeyi dikkate alınarak seviyelendirilmiş ve günlük hayatla ilişkilendirilmiş metin kullanımı, tematik yapı, eğlenceli, ilgi çekici, rehberlik edici yönergelerin kullanıldığı ve dilde kullanım sıklığı yüksek söz varlığını içermez. Öğretim programına ilişkin beklentiler ve öneriler teması altında ifade edildiği gibi yeni ders kitapları tasarlanırken mutlaka öğrencilerin yaş ve dil seviyesi birlikte değerlendirilmeli ve içerikte yer alan metinlerin de hem öğrencilerin yaşlarına uygun hem de dil seviyelerine hitap edecek şekilde olması sağlanmalıdır. Bu nedenle kitapta yer alacak metinlerin seçimi, bilimsel ölçütlere ve kazanımlara uygun olarak yeniden şekillendirilmelidir. Bir diğer öneri ise drama yönteminden sonra örnek olay yönteminin sıklıkla kitaplarda kullanılması talebidir. Katılımcıların ders kitabını kullanmama nedenlerinden biri de konular arasındaki bütünlük sorunu ve sarmal olmayan konu tekrarıdır. Hazırlanacak ders ve çalışma kitabına ilişkin beklentiler ve önerilerin alt kategorisi olan etkinlik türleri ve uygulama sürecinde drama tekniklerine ve oyun temelli öğrenmeye uygun olma öğretmenler tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. Bu iki özellik uygulama sürecinin de temelde dersi eğlenceli ve ilgi çekici hâle getirmesi sebebiyle önerilmiştir. Kitaplarda etkinliklerin öğrenciler tarafından nasıl yapılacağına ilişkin yönergelerin sade, açık ve anlaşılır olarak hazırlanması gerektiği önerisi yapılmıştır.

Veli, öğretmen ve öğrencilerden elde edilen bulgular ışığında katılımcıların mevcut ders kitaplarına ilişkin eleştirileri, aynı zamanda tasarlanması önerilen yeni ders kitaplarına ilişkin beklentilerini de yansıtmaktadır. Bu kapsamda tasarlanacak olan yeni ders ve

çalışma kitaplarının, biçimsel olarak öğrencilerin yurt dışında öğrenim gördükleri okullarda kullandıkları kitapların biçimsel özellikleri kadar nitelikli olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda baskı kalitesinden kâğıt türüne, yazı tipinden yazı puntosuna kadar birçok beklentinin ve önerinin olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak katılımcılar kitapların mutlaka yaşadıkları ülkelerde olduğu gibi kuşe-baz, kaygan olarak ifade edilen parlak kağıtlar kullanılarak basılması gerektiğini vurgulamıştır. Biçimsel özelliklere yönelik diğer bir beklenti ise yazı puntosudur. Katılımcılar bir metni bir sayfaya yerleştirmek, sığdırmak için yazının küçültülmesi durumunu sıklıkla ifade etmişlerdir. 2010 yılında hazırlanan kitaplara yönelik yapılan bir diğer eleştiri ise kitaplardaki görsellerin çözünürlük sorunudur.

Öğretmenler ve öğrenciler, mevcut Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarında var olan etkinlikleri ve bunların uygulama süreçlerini ilgi çekici bulmadıkları eleştirisini getirmişlerdir. Türkçe ve Türk Kültürü ders ve çalışma kitaplarına ilişkin beklentilerini ve önerilerini ise; oyun temelli öğrenme yaklaşımı, drama temelli öğrenme yaklaşımı, bulmaca ve boyama etkinlikleri, yaşam temelli etkinlikler, metin içi kelime sezdirme etkinlikleri, karikatür-resim-şekil-harita vb. materyallerden çıkarımda bulunmaya dayalı etkinlikler, duygusal zekâyı destekleyici etkinlikler ve şartlara göre değiştirilebilen etkinlikler olmak üzere alt kategorilere ayrılacak şekilde sıralamışlardır. Öğretmenler sıklıkla öğrencilerin ilgilerini çekmek ve derse katılımlarını sağlayabilmek için derslerini oyunlarla yürütmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Türkçe ve Türk Kültürü öğretiminde görevinin ilk yıllarında çok büyük zorluk yaşadığını, verimliliği konusunda tereddütler geçirdiğini, ancak dersin her bir amacını oyun temelli malzemelerle güçlendirdiğini ifade eden Öğretmen-7 (İsviçre) word games ve scrabble ile Türkçe kelimeleri, Monopoly Türkiye ile Türkiye'nin şehirlerini öğrettiğini belirtmiştir. Aynı öğretmen gün geçtikçe öğrencilerin derse daha istekli geldiğini ifade etmiştir. Oyun temelli öğretimden sonra öğretmenler ve öğrenciler tarafından en sık tekrarlanan etkinlik uygulama süreci ise drama temelli öğrenme süreçleridir. Öğretmen görüşlerine göre drama temelli öğretimin Türkçe ve Türk Kültürü dersinin verimini arttırmaya yönelik önemli bir etkinlik uygulama süreci olduğu, bundan dolayı tasarlanacak kitaplarda bu etkinlik türünden yararlanılması ve bu etkinliklerin nasıl uygulanacağına ilişkin öğretmen kılavuz kitabında öğretmenlere rehberlik edilmesi faydalı olacaktır. Katılımcılar tarafından ifade edilen ders ve çalışma kitaplarına yönelik başka bir öneriyse, etkinliklerin muhakkak yaşamla ilişkilendirilmesidir.

TTK ders ve çalışma kitaplarının içerik özelliklere ilişkin beklentiler, biçimsel özelliklere ilişkin beklentiler, etkinlik türü ve uygulama sürecine yönelik beklentilerin dışında "diğer beklentiler olarak" kategorilendirilen öneriler de getirilmiştir. Bu önerilerden en dikkat çekenleri; öğrencilerin dil seviyesinin ölçülmesine yönelik ölçme aracı ihtiyacı, öğrencilerin kültürel birikimlerinin belirlenmesine yönelik ölçme aracının hazırlanması, ders kitabıyla çalışma kitabı arasında uyum sağlanması, basılı kitapların z-kitap ve online öğrenme ortamı ile ilişkili olarak sunulmasıdır.

Türkçe ve Türk Kültürü Dersinin Verimliliğini Artırmaya Yönelik Diğer Önerilere Dair Bulgular ve Yorum

Bu temaya yönelik öneriler beş kategori altında sıralanabilir:

1. Öğretmen kılavuz kitabına olan ihtiyaç
2. Öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyacı
3. Online öğrenme ortamının tasarımının gerekliliği
4. Veli kılavuz kitabına olan ihtiyaç
5. İzleme/değerlendirme sistemine olan ihtiyaç

Araştırma sürecinde elde edilen en temel bulgu materyallerin yetersizliğidir. Öğretmenlerin Türkçe ve Türk Kültürü dersini nasıl işlemesi, ders sürecinde nelere dikkat etmesi, kazanımlara ulaşmak için hangi etkinlikleri ve hangi süreçleri tamamlayarak ders sürecini yürütmesi konularında rehberlik edecek herhangi bir materyal bulunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Mevcut ders kitaplarını kullanmadığını ifade eden öğretmen katılımcılar, öğretmen kılavuz kitabının da olmamasından yola çıkarak konu ile ilgili ortak bir kanaat belirtmişlerdir.

Türkçe ve Türk Kültürü dersinin verimliliğini arttırmaya yönelik diğer önemli bir önlem ise öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Öğretmenlerin önemli bir kısmı yurt dışı görevi öncesi hizmet içi eğitime tabii tutulmuşlardır. Ancak bu eğitimlerde öğretmenlere Türkçe ve Türk Kültürü dersinin nasıl yürütüleceği, dersin kapsamının ve amacının ne olduğu, bu kapsam ve amacı yürütürken hangi teknik ve yöntemlerin kullanılacağı, ders sürecinde karşılaşılabilecek problemlerin nasıl çözülmesi gerektiği, öğrencilerin ilgisinin nasıl çekileceği ile ilgili yeterli bir hizmet içi eğitim verilmediği bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca ilgili ülkenin eğitim sistemi, eğitim sistemine entegre olmanın yolları, kişisel ihtiyaçların karşılanması, kendi ailevi ihtiyaçlarının yürütülmesi konusunda da öğretmenlere yeterince eğitim verilmediği bulgularına ulaşılmıştır.

Görüşmeler esnasında hem öğretmen katılımcılar hem de veliler tarafından TTK dersi için basılı yeni kitapların yanı sıra çağın özelliklerine uygun olarak öğrenme ortamlarının ve EBA benzeri öğrenme ambarlarının tasarlanması gerektiği vurgulanmış ve bu durum sıklıkla öneri olarak sunulmuştur.

Velilerin ön yargılara ve yanlış bilgilere sahip olması, dil ve kültürün öğrenilmesi gerektiğini göz ardı etmesi ve gün geçtikçe TTK dersini daha az önemsemesinin bu dersin daha az öğrenci tarafından takip edilmesine neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgudan hareketle dersin etkililiği için mutlaka velilere dönük bir kılavuz materyalin hazırlanması gerektiği kanaatini destekleyen görüşler önemlidir.

TTK dersini alan ya da alma ihtimali olan öğrenciler için etkili ve verimli bir izleme/değerlendirme sisteminin olmadığı; her öğrencinin mevcut dil seviyesini, derse katılım düzeyini gösteren, öğretmenler tarafından takip edilen online bir modülün bulunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmenler göreve başladıklarında öğrencilerin

Türkçe ve Türk Kültürüne yönelik bilişsel, duyuşsal ve devinişsel hazır bulunuşluk düzeylerinin ne olduğuna dair bilgi edinmemektedir. Bu sebeple göreve gelen öğretmenler sürece yeniden başlamaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada elde edilen temel bulgulardan birincisi, mevcut Türkçe ve Türkçe Kültürü ders kitaplarının -1-3. sınıf ders kitabının 1. ünitesi dışında- öğretmenler ve öğrenciler tarafından hiçbir bölümünün kullanılmadığıdır. Öğretmenler, uygun buldukları özel yayın evlerinin kitaplarını veya kendilerinin hazırladıkları materyalleri kullanarak derslerini yürütmektedir. Hem özel yayınevlerinin hem de kendilerinin hazırladığı materyallerin herhangi bir denetim mekanizmasından geçirilmediği düşünüldüğünde Türkçe ve Türk Kültürü derslerinde fiili olarak kullanılan materyallerin pedagojik sorunlar taşıma ihtimali olacağı açıktır. Aynı zamanda 2010 yılında hazırlanan ders kitaplarının kullanılmadığı bulgusu, öğretmenler tarafından resmî öğretim programının da takip edilmediği sonucunu doğurmaktadır.

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının öğrencilerin düzeylerinin çok üstünde metinler içermesi, öğrencilerin mevcut dil seviyelerini dikkate alarak hazırlanmamış olması, hiç dil bilmeyen öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayamaması, öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerine uygun olmaması şeklinde özetlenebilecek özelliklerinin bu kitapların kullanılmamasındaki en önemli etkenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda mevcut ders kitaplarında kâğıt ve baskı kalitesinden, dizgi ve sayfa düzeni hatalarından, görsellerden vb. hususlardan kaynaklanan biçimsel sorunlar mevcuttur. Bu sorunların da ders kitaplarının öğretmenler ve öğrenciler tarafından kullanılmamasının diğer bir nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ders süresi ile kitapların içerik yoğunluğu arasındaki uyumsuzluk ve ders kitabı ile çalışma kitabı arasındaki uyumsuzluk gibi iki temel neden de ders kitaplarının kullanılmaması, bunun yerine öğretmenlerin kendi materyallerini ya da özel yayınevlerinden temin edilmiş kitapları kullanmaya yönlendiren temel iki neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının kullanılmamasının diğer bir nedeni olarak kitaplarda hayatilik ilkesinin göz ardı edilmiş olmasıdır. Özellikle kitaplarda ülkelerin sosyokültürel dinamiklerinin, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaç beklentilerinin, çevresel şartların ve gündelik hayatta işe yararlılık hususlarının ihlal edilmesinden dolayı kitapların öğretmenler tarafından yetersiz olarak değerlendirildiği ve bu nedenden dolayı da öğretmenlerin ders kitaplarını kullanmaktan vazgeçtikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada elde edilen diğer bir sonuç ise kitapların bilgi ve ezber odaklı, etkinlik temelli olmayan, yaparak yaşayarak öğrenmeyi referans almayan özetle davranışçı yaklaşıma göre tasarlanmış olmasıdır. Bu durum da öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermemesinden dolayı Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının öğretmenler ve öğrenciler tarafından kullanılmaması sonucunu doğurmuştur.

Sarmal olmayan konu tekrarı, temalar arasındaki bağlantı sorunu, konuların birbiriyle ilişkisiz olması da kitapların kullanılmama nedenleri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda Türkçe ve Türk Kültürü dersinin farklı yaş ve dil seviyesinde bulunan öğrencilerden oluşmuş birleştirilmiş sınıflarda işlendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Mevcut ders kitaplarının farklı yaşlardaki ve farklı dil seviyesindeki öğrencilerin aynı anda ders işlemesine imkân tanımamasından dolayı kitapların işlevsel olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda diğer sonuçlar kadar önemli olmasa da kitap içinde bulunan yönergelerin öğrencilere rehberlik edecek nitelikte olmadığı ve var olan soruların da amaca hizmet etmediği hususları birlikte düşünüldüğünde yönergeler ve metin içinde yer alan sorulardan kaynaklanan sorunlar da mevcut kitapların kullanılmama nedenlerindedir.

Yukarıda belirtilen sonuçlar, mevcut Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının kullanılmama nedenleri; öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyinin üstünde olması, bünyesinde barındırdığı biçimsel sorunlar, ders kitabının içeriği ve ders kitabıyla çalışma kitabı arasındaki uyumsuzluk, hayatilik ilkesinin ihlali, davranışçı yaklaşıma göre tasarlanmış olması, konular arasında bütünlük sorunu, birleştirilmiş sınıfların ihtiyaçlara hitap etmemesi, yönergelerde ve metin içinde bulunan soruların amaca hizmet edememesi şeklinde özetlenebilir.

Mevcut ders kitaplarının kullanılmadığının açık bir sonuç olmasından hareketle Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı'na ilişkin öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin belirttiği ilke niteliğinde beklentiler ve önerilere ulaşılmıştır. Mevcut Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının kullanılmaması durumunda öğretim programının kullanılma olasılığı düşüktür. Ancak çalışmada ders kitabını kullanmıyorsa öğretim programını da kullanmıyordur varsayımına gidilmeyip özel olarak öğretim programının takip edilip edilmediği de incelenmiştir. Ancak öğretim programının da kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak bu durumdan hareketle materyallerin kullanılmamasının, doğrudan öğretim programının da kullanılmamasına neden olma olasılığından hareketle Türkçe ve Türk Kültürü öğretim programından öğretmenlerin ilke niteliğinde beklenti ve önerileri toplanmıştır.

Öğretmenler, yeni bir öğretim programı tasarlanması durumunda mutlaka ders süresinin dikkate alınarak kazanımların belirlenmesi, bir diğer deyişle içerik ve zaman arasında ilişki kurulmasına yönelik isteklerini belirtmişlerdir. Ayrıca programın objektif bir tarih anlayışının olması, millî şuur ve bilinç amacı gütmesi, özgüven sağlama odaklı olması ve tarih ve kültür odaklı olması ve dört temel beceri üzerine kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Özellikle öğretmenlerin en temel beklentisi farklı yaş ve dil seviyesi dikkate alınarak tasarlanmış bir programın, birden fazla modüler programın ve programa bağlı olarak tasarlanacak kitapların olmasıdır. Ayrıca yukarıdaki sonuçlara paralel olarak ders kitaplarının kullanılmamasının bir nedeni olan birleştirilmiş sınıfların ihtiyaçlarına hitap edememe durumunun mutlaka yeni öğretim programında dikkate alınması gereken temel bir ilke olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenler, çalışmada aynı zamanda yeni öğretim programı tasarlanırken Türkçe bilmeyen

öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek öğretim programlarının da tasarlanması gerektiğini ve okul öncesi dönemin TTK dersinde ihmal edildiği ve bu döneme ilişkin bir programın bulunmadığı hususundan hareketle bu iki ana hususa önem verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda dilin ve kültürün sosyal öğrenme, deneyimleme, çevre ile öğrenme gibi yönlerinin dikkate alınarak programın davranışçı yaklaşım ilkelerine göre değil, sosyal yapılandırmacılığın etkinlik temelli, deneyimlere imkân tanıyan, deneyimleri dikkate alan, hayatilik ve sarmallık ilkelerine göre geliştirilmesini bekledikleri sonucuna varılmıştır.

Öğretim programı, temelde çalışma kitaplarına içerik ve anlayış bakımından referans olsa da öğretmenlerin, tasarlanmasını bekledikleri TTK ders ve çalışma kitaplarına yönelik beklentileri ve önerilerine ilişkin sonuçlara da ulaşılmıştır. Öğretmenlerin tasarlanmasını bekledikleri yeni ders kitaplarından içeriksel, biçimsel, etkinlik türü ve uygulama sürecine ilişkin beklentileri ve bu üç ana durum içinde yer almayan diğer beklentileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin tasarlanacak ders kitaplarına yönelik içerik beklentileri; öğrencilerin yaş ve dil düzeylerine uygun seviyelendirilmiş metin kullanımı, eğlenceli ve ilgi çekici içerik, günlük yaşamla ilişkilendirilmiş örnek olay kullanımı, rehberlik edici yönergeler, kullanım sıklığı yüksek söz varlığı ve tematik yapı şeklinde ifade edilebilir. Bu beklentilerin yeni ders kitapları tasarlanırken uyulması gereken temel içerik ilkeleri olduğu tespitine varılmıştır.

Öğretmenlerin en temel beklentisi yeni ders kitapların hazırlanmasıdır. İkinci olarak biçimsel özelliklerin uygun olmasıdır. Yeni ders kitaplarının kâğıt kullanımı, yazı tipi ve punto kullanımı, metin-görsel kullanımı, çözümlülük, dizgi ve sayfa düzeni, çoklu zeka ve bilişsel yük olarak ifade edilebilecek yedi temel ilke ifade ettikleri, bu ilkelerin de çağdaş öğrenme yaklaşımları ve ilkeleri ile doğrudan uyumlu olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yeni ders kitaplarında bulunacak etkinlik türleri ve uygulama sürecine ilişkin öğretmenlerin beklentileri ve önerileri mevcuttur. Öğretmenlerin; etkinliklerin oyun temelli öğrenme yaklaşımına dayalı, yaşam temelli, bulmaca ve boyama etkinlikleri ile zenginleştirilmiş, metin içinde kelime sezdirmeyi önemseyen farklı materyallerden yola çıkarak öğrencilerin çıkarımlarda bulunmasını sağlayan, duygusal zekâyı destekleyici etkinlikler talep ettiği, ancak bu etkinliklerin öğrencilerin derse olan ilgilerini arttırabileceğine yönelik düşünceleri çalışmada elde edilen temel sonuçlardandır.

Öğretmenlerin yeni ders kitaplarına yönelik diğer beklentileri ise; etkin izleme ve değerlendirme yapabilmek için ders kitaplarının içinde ya da online platformlarda öğrencilerin dil ve kültür seviyelerini belirlemeye yönelik ölçme araçlarının olması, çalışma kitabının ders kitabını tamamlaması, derste işlenen konuların pekiştirilmesi, eksikliklerin giderilmesi ve desteklenmesi, ders ve çalışma kitaplarının birbirine ilişkili olarak tasarlanması şeklindedir. Aynı zamanda en temel beklenti, yukarıda öğretim programında da ifade edildiği gibi hem tasarlanması istenen yeni öğretim programında hem de yeni ders kitaplarında esas uyulması gereken ilkenin farklı yaş ve dil seviyelerinin birlikte ele alındığı modüler kitapların tasarlanmasına yöneliktir. Bu

konuda son sonuç ise öğretim programında ifade edildiği gibi hem Türkçe bilmeyen öğrencilere hem okul öncesi düzeyinde bulunan öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik program ve bu programlara bağlı olarak geliştirilmiş ders ve çalışma kitaplarının Z-kitap ve online ortamda kendilerinin ve öğrencilerinin hizmetine sunulmasıdır.

Yukarıda ifade edilen yeni öğretim programının ve yeni ders ve çalışma kitabının tasarlanması sürecinde uyulması gereken ilkelerin dışında, öğretmen, öğrenci ve velilerin görüşleri birlikte düşünüldüğünde Türkçe ve Türk Kültürü dersinin verimini arttırmaya yönelik kategorize edilecek diğer öneriler de tespit edilmiştir. Bu öneriler, öğretmen kılavuz kitabına olan ihtiyaç, öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyacı, online öğrenme ortamlarının tasarlanması gerekliliği, veli kılavuz kitabına olan ihtiyaç şeklinde özetlenebilir. Bu kapsamda öğretmenlere öğretimsel ve mesleki rehberlik sağlayacak bir programın ve ders kitabının öğretim sürecinde nasıl uygulanacağına ilişkin yönergelerinin bulunmasının, ders kitabının ve öğretim programının kullanılabilirliği ve verimi açısından elzem niteliğinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda TTK dersini yürütmek için gönderilen öğretmenlere verilen hizmet içi eğitimlerde, özellikle Türkçe, kültür öğretimine ve görev yapılacak ülke ve bölge dinamiklerine, ayrıca kişisel ihtiyaçları karşılamaya yönelik hususların dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca hizmet öncesinde sorun odaklı ve strateji geliştirmeye yönelik ve Türkçe ve Türk kültürünün öğretimine yönelik olmak üzere görev sırasında hizmet içi eğitimlerin verilmesi gerektiği sonucuna da ulaşılmıştır. Öğretmenlerin ders sürecinde ve ders sonrasında ders kitapları ve çalışma kitapları dışında mevcut ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar ek materyallerdir. Bu ek materyallerin online olarak sağlanabilmesi için öğretmenlere yönelik EBA benzeri öğrenme ambarlarının sağlanması, öğrenciler içinse ders dışı öğrenme, sosyal etkileşim ortamlarının sağlanması gerekmektedir. Yani online etkinlik ve görev süreçlerinin yürütülmesi için Türkçe ve Türk Kültürü dersine yönelik online öğrenme ortamlarının tasarlanması gerekliliği çalışmada elde edilen önemli bir sonuçtur.

Eğitim sürecinin veli-öğretmen-öğrenci gibi temel paydaşları düşünüldüğünde öğrencilere ve öğretmenlere yönelik kitapların yanı sıra velilerin de Türkçe ve Türk Kültürü dersine ilişkin çalışmada elde edilmiş ön yargılarını ve eksik bilgilerini gidermek, öğrencilerin bu ders katılımlarının niçin önemli olduğu hakkında kendilerine rehberlik etmek, aynı zamanda velisi olduğu öğrencilerin ihtiyaçlarına daha nitelikli cevap verme amacı güderek veli kılavuz kitaplarının tasarlanması, Türkçe ve Türk Kültürü dersinin verimini arttıracığına yönelik diğer önemli bir sonuçtur.

Son olarak TTK dersini alan öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinışsel hazır bulunuşluk düzeylerinin tespitinin kayıt altına alınması ve geliştirilmesi, ayrıca dersi alan öğrencilerin gelişimlerinin takip edilerek, izlenerek kişiye özel ek önlemler alınması için, bu öğrencilerin derse yönelik bireysel ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak, bu derse ilişkin hem sağlıklı istatistiksel veri tutmak, hem izleme, hem rehberlik hem de değerlendirme süreçlerini yürüterek dönüt vermek amacıyla mutlaka öğrenci bazlı izleme, değerlendirme sisteminin kurulmasının gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

- Arı, T. G. (2015). İki dilli Türk çocuklarının ve velilerin ana dili Türkçeyi öğrenme tutumları (Aisne Bölgesi-Fransa Örneği). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Arıcı, B. ve Kırkkılıç H. A. (2017). Yurt dışında görev yapan Türkçe ve Türk kültürü öğretmenlerinin Türkçe ve Türk kültürü derslerine ilişkin görüşleri. *The Journal of Academic Social Science*, 5(41), 480-500
- Ateşal, Z. (2014). 8-10. sınıf "Türkçe ve Türk Kültürü" ders kitabının hedef yaş düzeyine uygunluğu. *Turkophone*, 1(1), 62-73.
- Aydoğu, C. ve Karasu, G. (2016). Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk çocukların eğitim sorunları. *Türk Göçü 2016 (Seçilmiş Bildiriler-1)*, 211-217.
- Belet, Ş. D. (2009). İki dilli Türk öğrencilerin ana dili Türkçeyi öğrenme durumlarına ilişkin öğrenci, veli ve öğretmen görüşleri (Fjell ilköğretim okulu örneği, Norveç). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 71-85.
- Can, N. ve Can, M. (2009). Yurtdışında bulunan Türk çocuklarının eğitimleriyle ilgili sorunları ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 112-130.
- Cemiloğlu, İ. ve Şen, Ü. (2012). Belçika'da yaşayan Türk çocuklarının demografik özelliklerine göre Türkçeye yönelik tutumları. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4(2), 7-26.
- Çakır, M. ve Yıldız, C. (2016). Almanya'daki Türk öğretmenlerin Türkçe ve Türk Kültürü dersine ilişkin görüşleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 4(3), 217-257
- Çelik, Y. ve Gülcü, İ. (2016). Yurt dışında kullanılan Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 287-296.
- Çınar, İ. ve İnce, B. (2015). Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki söz varlığına derlem temelli bir bakış. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 3(1), 198-209.
- Demirbaş, H. (2013). *Eğitim-kültür açısından Avrupa'daki Türk çocukları - sorunlar ve çözümler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekmekçi, V. (2012a). Belçika'da Türkçe Dersinin Problemleri Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 2, 1-13.
- Ekmekçi, V. (2012b). Belçika'da Türkçe Öğretimi ve Karşılaşılan Temel Sorunlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ekmekçi, V. ve Karadüz, A. (2015). Yurt dışında yaşayan iki dilli çocuklar için hazırlanan Türkçe ve Türk kültürü ders kitabına eleştirel bir bakış. *Turkish Studies*, 10(15), 361-378.
- Gül Yazıcı, Z. (2007). Birinci ve ikinci dili Türkçe olan iki dilli çocukların Türkçeyi kazanımlarına dil merkezli okul öncesi eğitim programının etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güngör, T. (2015). Fransa'da Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin mevcut durumu, öğretim programı ve uygulamada karşılaşılan sorunlar. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(4), 73-84.

- Irmak, Y. (2016). Belçika'da Türkçe öğretiminin sorunları ve Türkçe ve Türk kültürü ders kitaplarına eleştirel bir yaklaşım. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 301-312.
- İnce, B. (2011). Yurt dışındaki Türk çocuklarının anadilleri Türkçede yaşadıkları anlatım sorunları - Fransa örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, B. (2010). Türkçe ve Türk Kültürü Dersleri İçin Uzaktaki Yakınlarımız Projesi Kapsamında Hazırlanan Öğretim Materyallerinin (6-7. Sınıflar) Türkçe Öğretimi ve Kültür Aktarımı Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (16-18 Aralık) İzmir*, 635-644.
- MEB (2018). *Türkçe ve Türk Kültürü Ders Öğretim Programı. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Seviyeler)*. Ankara.
- MEB. (2017). *Kalkınma için Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı (KAGEP). Türkçe/Türk Kültürü Dersi Mevcut Durum Analizi*. Ankara.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma*. (Çev. Ed.: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Özcan, E. (2011). 6-7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabının okunabilirliği ve hedef yaş düzeyine uygunluğu: Fransa örneği. *Sakarya University Journal of Education (SUJE)*, 1(2), 16-24.
- Özerol, G. (2016). Türkçe ve Türk kültürü dersleri ile ilgili veli görüş ve beklentileri (Fransa/Nancy örneği). *Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Araştırmalar*, 55-67.
- Sarıkaya, H. S. (2008). Belçika Flaman bölgesi temel eğitim okulları I-VI. sınıflarındaki kültür sanat etkinliklerinin Türk kökenli çocuklar açısından incelenmesi (Anvers ili örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şen, Ü. (2010). Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının ana dili eğitimine yönelik Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yapılan çalışma ve uygulamalar. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(3), 239-253.
- Şen, Ü. (2011). Belçika'da yaşayan Türk çocuklarının Türkçeye yönelik tutumları ve yazma becerileri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uysal, B. (2009). Avrupa dilleri öğretimi ortak çerçeve metni doğrultusunda Türkçe öğretimi programları ve örnek kitapların değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yağımlı, A. (2015.) *İki dilli öğrencilerin Türkçe eğitimi ve öğretmenlerinin nitelikleri*. II. Avrupalı Türkler Anadili Eğitimi Çalıştayı.
- Yağmur, K. (2007). Batı Avrupa'da Türkçe öğretiminin sorunları ve çözüm önerileri. *Dil Dergisi*, 134, 26-41.
- Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa'da uygulanan dil politikaları kapsamında Türkçe öğretiminin değerlendirilmesi. *Bilig Dergisi*, 55, 221-242.
- Yağmur, K. (2013) Dil öğretiminde ana dili, ikinci dil ve yabancı dil kavramları. *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* (Ed.: Mustafa Durmuş, Alpaslan Okur). s. 181-200. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yağmur, K. (2014). Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi ve kuramsal sorunlar. *Yabancılara Türkçe Öğretimi: Politika, Yöntem ve Beceriler* (Ed.: D. Yaylı, Y. Bayyurt). s. 217-239. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yaman, H. ve Dağtaş, A. (2015). İngiltere'deki iki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğreten öğretmenlerin ihtiyaç analizi: swot analizi örneği. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 47-82.
- Yıldız, C. (2012a). *Alman Okullarında sunulan Türkçe derslerinin değerlendirilmesi ve iki dillilik*. http://anadilim.eu/wpcontent/uploads/2012/04/ProfDrCemalYildiz_KonferansMetni.pdf.
- Yıldız, C. (2012b). *Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına Türkçe öğretimi*. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. Ankara
- Yıldız, C. (2013). Almanya'da Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimine İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013(11), 1083-1113.
- Yıldız, M. ve Öztürk, S. (2013). Almanya'da İlkokulda (Grundschule) Öğrenim Gören Türk Çocuklarının Yazma Becerileri Üzerine Bir İnceleme: Stuttgart Örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(2), 139-155.
- Yılmaz, M. Y. (2014). İki dillilik olgusu ve Almanya'daki Türklerin iki dilli eğitim sorunu. *Electronic Turkish Studies*, 9(3), 1641-1651.
- Yin, R. Y. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. (Çev.: İlhan Günbayı). Ankara: Nobel Yayınevi.